

Dr. Ivan Merz surađuje u reviji *Život* (1919.–1921. i 1924.–1928., te posmrtno 1938.)

Predrag Belić*

Sažetak

Spomenuvši najprije pozitivne faktore književnoga Merzova stvaranja (bogat jezik rodne Banja Luke, pa golemo znanje, načitanost i utjecaji profesora i prijatelja, prvoborca Mahničeva Katoličkoga pokreta Ljube Marakovića te materinjski njemački jezik kao ključ u raznovrsne oblike europske kulture), autor pokazuje i neposredne poticaje njegovu pisanju, a to je bio kairós poraća (od 1919.), tj. potrebe našega katolicizma uopće i Katoličkoga pokreta napose. Merzovu suradnju u *Životu* autor dijeli na “pretpariški period” (1919.–1921.) i “popariški period” (1923.–1928.). U prvom ima četiri priloga. To su vijesti o životu katolika u poratnoj Njemačkoj i Austriji, osobito o studentskim organizacijama, njihovim religioznim zanimanjima i posebno o radikalnom i angažiranom proučavanju Isusa Krista i kršćanskoga svjetonazora. Prikazujući jednu knjigu Rabindranatha Tagorea, pisac se slaže s Indijčevom kritikom pretjeranoga i moralno sumnjivoga nacionalizma Zapadnjaka. U popariškom razdoblju Merz je u *Životu* dao hrvatskoj javnosti osam napisa, od kojih jedan o Katoličkoj akciji, dva o “moralnom apostolatu”, a čak pet o liturgiji. Treba još spomenuti i posmrtno izdanje šesterih njegovih pisama u *Životu* 1938., prigodom desete obljetnice Merzove smrti.

Među brojnim talentima što ih je veliki Banjalučanin primio od Boga, posebno mjesto zauzima njegova sklonost, sposobnost i volja za pisanjem. Nema sumnje, u tome ga je pomagala i okolina: lijep, bogat i pravilan jezik rodnoga grada, gdje je proživio djetinjstvo i prvu srednjoškolsku mladost, te naročita milost života, koja se pri junakovu vrednovanju nipošto ne smije smetnuti s uma, naime utjecaj profesora, književnoga kritičara, prvoborca Mahničeva katoličkog pokreta i za 19 godina starijeg prijatelja — dr. Ljube Marakovića (1877.–1959.). Tako su se u Merza stali razvijati bar neki preduvjeti dobra pisca: opažanje, razglabanje, povezivanje, zaključivanje, afektivno doživljavanje stvarnosti zajedno sa sposobnošću umjetničkog izražavanja.

Glede opažanja — recimo još i to — *bilingvistu* Merzu izvanredno je pomagao njegov materinjski, njemački jezik koji mu je otvarao vrata u neizmijerna prostranstva duhovne kulture: u lijepu književnost, dramsku i glazbenu i likovnu umjetnost, filozofiju i teologiju. Spomenutim su dvama jezicima (tj. njemačkom i

* Ovaj prilog donosimo o stotoj obljetnici rođenja p. Predraga Belića SJ (1919.–2003.) i o stotoj obljetnici pokretanja časopisa *Obnovljeni Život* (1919.–1920.). Riječ je o skraćenom istoimenom predavanju p. Predraga Belića, koje je on održao prigodom stote obljetnice rođenja sluga Božjega Ivana Merza na znanstvenom simpoziju o Ivanu Merzu u Zagrebu 14. prosinca 1996. godine. Tekst je pohranjen u arhivu Ivan Merz, fascikl: Proslava 100. godišnjice rođenja Ivana Merza 1996.

hrvatskom) poslije pridošli češki, latinski, talijanski, slovenski, francuski, engleski i drugi: prema O. Vrbaneću, naučio ih je čak deset. Ipak je, kako je poznato, dr. Ivan Merz nadišao opasnosti jednostranoga estetizma i *l'artpourel'artizma* odbacivši tzv. “estetski katolicizam”. Njegovo je pisanje — kako u najosobnijim spisima Dnevnika i korespondencije, tako i u napisima za javnost (knjige, knjižice, predavanja, brojni članci u hrvatskoj katoličkoj periodici epohe) — (to je njegovo pisanje) vođeno i prožeto katoličkim, apostolskim duhom. Time se približujemo i odgovoru na zanimljivo pitanje izbora njegovih napisa i književnih vrsta, zašto, primjerice, nije pisao crtica, eseja, novela, romana, ili čak poeziju, kojoj je po svojoj nježnoj i osjećajnoj prirodi bio tako blizak? Držim, ne bi imao krivo onaj koji bi mislio da je tu na djelu bio od Merza dobro uočeni *kairós*, tj. zov vremena koje donosi nepovratnu priliku (“šansu”) za sudbonosno djelovanje. Trebalo se u ondašnjoj našoj stvarnosti poslije Prvoga svjetskoga rata boriti da se u katolicizmu i katoličkom pokretu bitno očuva, očisti, ispravi, unaprijedi. *Atqui Inter arma silent musae...* Ipak bih ovdje morao dati sićušnu korekturu: Merz je napisao jednu malu nikolinjsku dramu pod naslovom *Darovi sv. Nikole*, ali je nije nikada publicirao, a ne znamo ni kada ju je napisao. Također, nisam mogao doznati, nije li se predstavljala u kojem orlovskom ili orličkom društvu. Rukopis se danas nalazi u postulaturi njegove kauze pod signaturom F 31/12.¹

Nastojat ću da povjereni mi zadatak kratko obradim, jer je u reviji *Život* Merz napisao “samo” dvanaest članaka unutar sedam godina suradnje (dvije “pretpariške” i pet “popariških”). [...]

Petnaest je godina — od 1903. do 1918. — izlazio u Krku i Senju te Rijeci Mahničev zlata vrijedni i informativni, a još više formativni, mjesečnik *Hrvatska straža za kršćansku prosvjetu — časopis namijenjen nauci i književnosti*. No poslije talijanske internacije krčkog biskupa i njegove smrti u Zagrebu g. 1920. časopis je prestao izlaziti. Ne znam je li Mahnič za posljednjih svojih mjeseci u rukama držao novi katolički list sličnoga formata, sadržaja i namjene (tj. za katoličke studente i intelektualce), koji je školske godine 1919./20. pod uredništvom o. Miroslava Vanina DI i pod naslovom *Život* počeo izlaziti najprije u Sarajevu da svoju prvotnu i plodnu apostolsku djelatnost nastavi u Zagrebu sve do kraja Drugoga svjetskoga rata, te da je poslije 27-godišnjega prekida, također u Zagrebu, 1971. uskrišenu uspostavi pod malo promijenjenim, ali i programatskim imenom *Obnovljeni Život*.

Bečki student Ivan Merz svoju natprosječnu suradnju počinje već u prvom godištu časopisa. Za lakše snalaženje upozorujem, da je *Život* prvih pet godina izlazio računajući kao *annatu* (godišće) akademske godine 1919./20., 1920./21., 1921./22., 1922./23., i 1923./24., a poslije 1925. pa sve dalje do kraja (tj. još dvadeset godišta do 1944. uključno) samo građansku godinu iliti *Annum Domini*. Očitim znakom da je Merz od početka izlaženja bar čitao *Život* čiji je urednik — o. Vanino — bio njegov drug iz bečkoga studentskoga kluba Hrvatska jest to, što

1 Vidi tekući br. 146. među izvorima publiciranoga izvoda iz doktorske disertacije B. Nagy, Ivan Merz. *Uomo di fede ed educatore alla fede* (1896–1928), Roma 1989., str. 20.

je već u 1. (listopadskom) broju *Života* izišao člančić s potpisom Ivo Merz, stud. phil. Naslov: *Crkveni auktoritet i novinstvo* (str. 22–23), a ima bez naslova samo 17 i pol redaka! Na temelju primjera iz SAD (Milwaukee), gdje je javni sud oslobodio biskupe koji bijahu vjernicima branili čitanje vjerski i moralno pogibeljnih novina, Merz vijest dopunja ovom sugestijom našem poratnom društvu: »Ne bi li se naša šira javnost mogla barem s propovjedaonice upozoriti na naše besramne novine? Već je vrijeme, da se naš kršćanski narod oslobodi kuge kapitalističkih i liberalnih novina. Katolički inteligenti, svećenici i lajici činite moderna djela milosrđa: širite dobru štampu i trgajte narodu iz ruku otrov bezvjerskih novina!« Upozorujem na neliberalne, ali svojim sadržajem sasvim opravdane riječi: »Trgajte iz ruku [...] otrov!« Neprijatelji za mladoga Merza iz poratnoga Beča (1919.) nisu socijalisti, komunisti, nego »kapitalisti i liberali!«

U četvrtom (siječanjskom) broju izlazi, doduše vrlo kratak, Merzov drugi prilog novomu časopisu pod naslovom *Rabindranath Tagare* (sic!) *o Evropi* (str. 85–86). »Rabindranath Tagare je uvjeren, da je sebičan nacionalizam najgori izum Zapada.« Tu uvodnu tvrdnju pisac odmah potkrjepljuje izravnim citatom indijskoga mislioca: »Ideja narodnosti je najjače sredstvo samoobmane, što ga je čovjek izmislio. Njegovim utjecajem može čitav jedan narod da sistematski oživotvori program najkrutije sebičnosti, a da pri tome ni najmanje ne bude svjestan, da je počinio moralno zlo.« Razumije se, navodeći ovdje velikoga Indijca i slažući se njime, Ivan Merz je mislio na krajnji, imperijalistički, nekršćanski i beskrupulozni nacionalizam, a ne na moralno dobar i opravdan patriotizam. Stoga je i zaključio: »Zaista, gorke riječi jednog Azijca o onoj Evropi, koja se odvrtila od Krista i ljubavi njegove.« Bilo je to pisano krajem 1919. godine, pošto je već 28. lipnja iste godine bio u Versaillesu potpisan tzv. Clemenceauov mir, što ga Nijemci, koji uopće ne bijahu pripušteni zasjedanjima, prozvaše Versajskim diktatom, a koji je dopunjen 10. rujna također 1919. godine Mirom u Saint–Germainu (Njemačka i Austrija: Antanta). Početkom 19. st. Napoleonova Francuska bila je imperijalistička, a Goetheove njemačke zemlje kozmopolitski–pacifističke, da se tijekom g. 1870./71. i posebice g. 1914.–1918. zajedno s Versaillesom g. 1919. uloge drastično izmijene i omoguće Hitleru ponovno vraćanje lopte “ispravljanjem diktata” s poznatim posljedicama. Merzov zaključak o Tagoreovim tvrdnjama bio je odraz osjećanja *partis sanioris* u poraženih, a što je dva desetljeća poslije dobilo inačicu u pravno–etičkoj formuli, odnosno u devizi g. 1939. izabranoga pape Pija XII. *Opus iustitiae pax*.

Svoj treći prilog mladomu *Životu* Merz je datirao u austrijskoj metropoli »u siječnju 1920.«. Taj je u rubrici *Dopisi* — bez posebnoga naslova — tiskan u 6. broju (ožujak 1920.), a potpisan s: »I. Merz, phil.« Istina, to je običan dopis od 2 stranice (jedna polustranica, jedna cijela, i opet pola: 156a–158a), ali sadržajan napis koji osvjetljuje intelektualno–apostolsku stranu mladoga pisca i budućega pregaoca Katoličke akcije. Dopisnik se divi poratnoj akademskoj mladeži koja usred materijalne bijede traži *istinu i životnu orijentaciju*. Citiram sâm početak dopisa: »U akademičkim krugovima je studij fundamentalnih istina aktuelan. Glad i studen mori intelektualce. Njihovo trpljenje nije prestalo. Lišeni najvažni-

jih životnih potrepa razmišljaju. Temeljna životna pitanja, što su ih okupila u šančevima, još i sada potresaju njihovim dušama. Oni se organizuju u klubove i tu raspravljaju o vječnim istinama. Upravo je dirljivo zalaziti u klub Kristokrata, gdje akademičari raznih narodnosti, te Židovi, kvekeri i protestanti, tolstojevci i bezvjerci, nazarenci i drugi čitaju Novi zavjet, jer su uvjereni, da je Hristova osoba jedini voda, koji je kadar da zgaženo čovječanstvo pridigne [...].« Merz pronicavo analizira taj fenomen kada dalje piše: »[...] Svaki bi ateista protrnuo gledajući, kako ti ljudi upravo divovskom snagom traže Istinu, kako ih neka unutarnja sila tjera, da traže put; osjetio bi jamačno svatko, da mora eksistirati neka silna energija, koja uzrokuje taj nemir u njihovim dušama, koja upravo poput kakove sisaljke k sebi vuče ljudske duše.« Zar nas ovo razmišljanje 24-godišnjega studenta ne upućuje na zaključak, kako tu nije riječ o nekoj intuiciji posve naravnoga reda, nego da je na djelu teologija povijesti, “oči vjere”, mistika...

Među katolicima poratnoga Beča, Merz zamjećuje tendenciju radikalizma, proučavanja i produblivanja duhovnoga blaga »što ga je kroz stoljeća u sebi nagomilala Crkva«. Nedavno osnovano društvo Logos (Wien I., Predigergasse 13) intenzivno radi oko subjektivnoga odnosa pojedinaca k vječnim problemima i oko primjene kršćanskoga svjetovnoga nazora na bilo koji kulturni problem. Ivan Merz odlično prenosi načelo tih krugova, koje je sigurno i sam usvojio, kad piše: »Nekršćanstvo se ne odbija prezirnom gestom, kao što se to na žalost često čini, već se nastoji proniknuti u besmrtnu dušu auktora i izlučiti iz nje one elemente, koji su produkt ‘duše po naravi svojoj kršćanske’...« (str. 157–158). Misleći na svoju domovinu, mladi dopisnik zaključuje: »Na bazi fundamentalnih istina i dubokog religioznog života grade veliki narodi svoju kulturu. A mi? Zamislimo se!«

U II. godištu *Života* (1920.–1921.) nalazimo samo jedan Merzov članak — a to je četvrti i posljednji u toj reviji za “pretpariškog perioda” njegova književnog stvaranja. Na stranicama 20–22 čitamo napis *Novi tip akademske organizacije*. Pisac najprije uočuje zanimljivu činjenicu religiozne renesanse u poratnih njemačkih i austrijskih katolika. U prvih se ta društva zovu *Akademsche Vereine zur Pflege der katholischen Weltanschauung*, a u Austrijanaca nose ime *Logos*. Merz nalazi razliku od naših akademskih društava u sljedećem: U austrijskim odnosno njemačkim udrugama »raspravlja se i proučava sve ono, što je od trajne vrijednosti, (na pr. Liturgija, Kristovo božanstvo etc.) a ostale pojave kulturnog života (umjetnost, socijalno pitanje, prirodne znanosti i t. d.), analiziraju se ‘pod vidom vječnosti’: *sub specie aeternitatis*«. Temeljno je načelo u tim društvima da broj članova ne smije biti prevelik (do 30) i na svakoj sjednici ih bude tek oko petnaest. Na početku se čita evanđelje, za koje je Merz uvjeren da će članovima društva u životu ostati kao najmilija knjiga i životna smjernica. Društva se šire i izvan velegradova. Za, doduše polaganu, izobrazbu drži Merz da je »kvasac koji će mase rekristijanizirati« (21), ali meni se (P. B.) čini preoptimističnom, da ne kažem naivnom ova rečenica: »Jaz između vjere i znanosti, koji je nehotice zadržao usljed liberalizma također i u duše intelektualaca, spontano nestaje« (ib.).

Pri kraju članka pisac pledira da se i u hrvatskim akademskim organizacijama nešto slično poduzme. Ispričava ih, da ne dospijevaju intenzivnije se baviti vječnim problemima. Religiozna izobrazba nije im na istoj visini kao i stručna: »Stvara se sudbonosni jaz između vjere i znanosti i sveti žar za Krista mora time sve više da gine. Katolički pokret se upravo temelji na dubokom religioznom životu *pojedinaca*, a ovaj je iluzoran ondje, gdje su vjera i znanost dva svijeta za se, gdje iz duša pojedinih katoličkih intelektualaca iščezava duh djetinjega vjerovanja u potpunu nauku Crkve Božje.« Članak je potpisao Ivo Merz, cand. phil.

Vrativši se iz Francuske, dr. Merz nastavlja pisati u *Životu*, i to tek u V. godištu, tj. 1923./24. godine. Listu ostaje odanim suradnikom tijekom četiri godine, tj. sve do svoje smrti 1928. godine. U popariškom razdoblju svoga javnoga rada, u tom je časopisu objavio još osam napisa. Ne želim ih prikazivati kronološkim redom, nego sadržajnim ili tematskim. Tu naime nalazimo tri idejne jezgre kojima konvergiraju Merzovi članci. A to su Katolička akcija s jednom bibliografskom jedinicom 1924. godine, javni moral (ili, kako Nagy u svojoj disertaciji veli, *l'apostolato morale*) s dvije bibliografske jedinice u godinama 1924. i 1927., te liturgija s pet bibliografskih jedinica u 1924., 1925., 1926. i 1928. godine. Sudeći prema broju bibliografskih jedinica, liturgija mu je u *Životu* najmilija tema!

a) *Katolička akcija* obrađena je samo pod jednim naslovom, tj. *Katolička akcija i stranačka politika* s podnaslovom *Smjernice belgijske omladine*.² Već se iz toga podnaslova vidi da se Merz i tu služi metodom svojih napisa u *Životu* za pretpariškoga perioda: onda je na temelju izvještaja iz Njemačke i Austrije slao svoje poruke hrvatskomu čitateljstvu, a sada opet čini slično vijestima iz Belgije. Belgijska organizirana katolička mladež izjasnila se g. 1924. na svom predstavničkom sastanku — kojemu je pribivao i Merz — da je za odvojenje Katoličke akcije od političke stranke. Povezivanje Katoličke akcije i političke stranke oni su Belgijanci nazvali pogubnom zabludom (*erreur pernicieuse*). Pisac iznosi i historijat te odluke i razloge za nju koje ovdje ne prepričavam, nego upućujem na čitanje samoga članka. Samo jedno ipak ističem, da je i *L'osservatore Romano* — Merz malo manje ispravno dodaje: »službeni list Svete Stolice« — pohvalio 30. siječnja 1924. tu odluku belgijskih katolika.

b) Javni moral obrađuju dva članka: godine 1924. *Zdravi i nezdravi nacionalizam* (str. 350–358) i godine 1927. *Borba njemačke katoličke omladine proti sportskom materijalizmu* (str. 230–233 i 281–289). U članku o nacionalizmima Merz je sada — već snagom naslovnoga teksta — precizniji nego što je bio g. 1920. u članku o Rabindranathu Tagoreu, koji govori o “sebičnom nacionalizmu”. Cijeli je članak zapravo prikaz rezultata internacionalne ankete koju je proveo pariški časopis *Les Lettres*. U njoj su sudjelovali, da spomenem samo neka imena, »1. teolozi Yves de la Briere SJ, 2) pravnici i socijolozi... 3) političari [...] Don Sturzo [...] 4) povjesničari i politički kroničari [...] 5) književnici [...] 6) urednici *Les Lettres* G. Bernoville i M. Vaussard. Ovo su glavnije ličnosti. S naših se strana javio preuzv. nadbiskup dr. Šarić.« Dok je jedna belgijska katolička revija tvrdila

2 *Život* V, 1924, str. 303–305.

da će “nacijonalizam” biti doskora osuđen kao hereza, dotle se u anketi javiše umjerenija i zdravija mišljenja. Ne mogu ih ovdje navoditi, nego samo toplo preporučujem da u kojoj dobroj biblioteci posegnete za tim člankom, jer ni danas — 72 godine poslije — ni u Hrvatskoj nemaju svi jasnih pojmova o nacionalizmu i odnosnim etičkim (pozitivnim, negativnim, neutralnim) stavovima. Tko zna, možda ne bi bilo zlo, da se baš zato taj članak od ciglih devet stranica ponovno, možda uz uvodni ili zaključni ili “fusnotni” — današnjoj znanosti sukladni — komentar, tiska?

Članak o sportskom materijalizmu i suprotnoj borbi Njemačke katoličke omladine izišao je g. 1927. u dva nastavka.³ Napis je i zanimljiv i zbog svojih principa važan, premda se čovjek krajem 20. st. možda i neće složiti baš sa svim izvodima.

c) Liturgijske su teme među Merzovim člancima u *Životu* najbrojnije, s pet naslova.⁴ Peti napis je ujedno i posljednji Merzov tekst tiskan u *Životu*, i to u prvom broju toga godišta, naime u veljači 1928. godine, tako da ga je autor jamačno i odonuda čitao.⁵

Sasvim na kraju moram upozoriti da je još jedan dio Merzovih tekstova objavljen u istoj reviji samo deset godina poslije njegova odlaska. Naime, prigodom proslave te desetljetnice *Život* je g. 1938. u 5. (svibanjskom) broju — uz ostale vrlo vrijedne studije i uspomene — publicirao i malu zbirku od šest njegovih pisama,⁶ kojih čitanje ne mogu dovoljno preporučiti. Time završavam ovaj kakav–takav prinos o Ivanu Merzu, pisan s velikom ljubavlju i odanošću prema junaku, koga sam kao dječak i u rodnom Đakovu i u majčinu Zagrebu smio poznavati (1924.–1928.), ali prinos pisan, na žalost, s odviše staračko–psihofizičke slabosti i književne potprosječnosti.

3 Ukupno 11 stranica u *Život* VIII, 1927, str. 230–233 i 282–289.

4 Nešto o ljepoti rimokatoličke liturgije. Svjedočanstva suvremenih francuskih književnika u *Život* V, 1923/24, str. 260–267; *Liturgija i umjetnost* (isto, str. 336–340), *Katolička liturgija i nekoji obraćenici* (*Život* VI, 1925, str. 41–43), *Ljepota crkvene godine* (*Život*, VII, 1926, str. 214–220) i *Gregorijanska glazba* (*Život*, IX, 1928, str. 34–38).

5 Neka mi bude dopušteno ovdje spomenuti svoje osobno korištenje toga članka. Petnaest godina poslije Merzove smrti poglavari me nakon diplomirane filozofije (Zagreb 1943.) poslaše u Travičko nadbiskupsko sjemenište i klasičnu gimnaziju na dvogodišnji pedagoško–didaktički staž (1943.–1945.) ili, prema tadanjoj isusovačkoj terminologiji, u magisterij. Još mi je bilo naredeno da vodim u sjemeništu crkveno pjevanje s posebnom preporukom i teorije i prakse gregorijanskoga korala. Tako sam 12. ožujka 1944. (prema nereformiranom kalendaru blagdan sv. Grgura Velikoga, zaštitnika crkvene glazbe!) izdao za sjemeništarece svoja prva *scripta* u životu pod naslovom *Uvod u koral*. Pokušaj se temeljio na solidnoj knjizi beuronskog monaha p. Dominicus Johnera OSB, ali ja sam s velikom ljubavlju također citirao i najljepše iz posljednjega Merzova članka u *Životu*.

6 *Život*, XIX, 1938, str. 294–300.